QORTI ĊIVILI
PRIM'AWLA
(SEDE KOSTITUZZJONALI)

ONOR. IMĦALLEF
ROBERT G. MANGION

ILLUM IT-30 TA' ĠUNJU 2020

Kawza Numru: 1K

Rik. Kost. 114/2019 RGM

Carmela Briffa (K.I. 654343M),
Joseph Cachia (K.I. 1043244M),
Joseph Cachia (K.I. 1043244M)
Bhala mandatarju tal-assenti Anthony
Cachia, Emanuela Zahra (K.I. 29850M),
Georgina Muscat (K.I. 204052M),
Michael Cachia (K.I. 0562453M),
Mary Zammit (K.I. 673154M),
Carmela Dolores Mifsud (K.I. 164656M)
Catherine Mifsud (K.I. 213458M),
Carol Cachia (K.I. 298560M) u
Mary Grace Camilleri (K.I. 523366M)

vs.

L-Avukat Generali illum l-Avukat tal-Istat u
l-Awtorita` tal-Artijiet

Il-Qorti:

Rat ir-**rikors tar-rikorrenti** pprezentat fil-11 ta' Lulju, 2019 li permezz tieghu ippremettew u talbu s-segwenti:

1. Illi b'ittra ufficjali tal-15 ta' Frar, 1969, missier l-esponenti Paul Cachia gie notifikat b'kopja ta' dikjarazzjoni tal-Gvernatur Generali, fejn fost affarijiet ohra gie dikjarat li sitt bicciet art f'Kalafrana u Benghajsa, limiti ta' Birzebbuga tal-kejl ta' [a] bicca art tal-kejl ta' zewg tmien u siegh (2T.1s.OK), li tmiss mit-Tramuntana, mill-Punent u minn nofs-in-nhar ma' proprjeta' tas-Sur Anthony Grixti, [b] bicca art tal-kejl ta' erba' tmien zewg sieghan hames kejliet u seba' decimi ta' kejla (4T.2S.5.7K) li tmiss mill-Lbic ma' triq, mill-Majjistral ma' proprjeta' ta' Anthony Grixti w mill-Grigal u mill-Lvant ma' propjeta' tas-Servizzi, [c] bicca art tal-kejl ta' tlett tmien kejla u hames decimi ta' kejla (3T.0S.1.5K) li tmiss mill-Lbic ma' sqaq, mill-Punent ma' proprjeta' ta' John Azzopardi, u mill-Grigal parti ma' proprjeta' ta Joseph Vassallo u parti ma' proprjeta ta' Anthony Grixti, [d] bicca art tal-kejl ta' tlett tmien hames sieghan hames kejliet u erba' decimi ta' kejla (3T.5S.5.4K) li tinkludi nofs il-wisa' ta' sqaq, li tmiss mill-Grigal ma' triq, mil-Lvant ma' sqaq u minn Nofs-in-Nhar ma' proprjeta' ta' Vincenza Pullicino u ohrajn, [e] bicca art tal-kejl ta' hdax tmien u disa' kejliet (11T.0S.9K.), li tmiss mit-Tramuntana ma' proprjeta' ta' Vincenza Pullicino w ohrajn, mill-Lvant parti ma' proprjeta' ta' John Schembri w parti ma' prorjeta' tas-Servizzi w minn Nofs-in-Nhar parti ma' proprjeta' ta' John Azzopardi w parti ma' proprjeta' tas-Servizzi, u [f] bicca art tal-kejl ta' erbatax tmien (14T.), li tmiss mill-Majjistral ma' triq, mil-Lbic parti ma' proprjeta' ta' Vincenza Pullicino w ohrajn, parti ma' proprjeta' ta' Anthony Muscat u ohrajn, u parti ma' proprjeta' ta' Michael Galea, u minn Nofs-in-nhar ma' proprjeta' ta' John Azzopardi hija mehtiega ghal Skopijiet Pubblici u li l-akkwist taghha ghandu jkun b'xiri assolut;

2. Illi apparti l-artijiet gia indikati, l-intimat Kummissarju tal-Artijiet illum l-Awtorita tal-Artijiet, kien ukoll esproprija bicca art ohra konsistenti minn sebat itmiem, erba' sighan u zewg kejliet (7T. 4S. 2K) u villa maghrufa bhala 'Villa Cachia' indikata fir-records tal-intimata Awtorita tal-Artijiet bhala Plot 16;

3. Illi dawn l-artijiet illum jiffurmaw parti mill-Freeport Zone u sahansitra kwalunkwe binja li kien hemm ezistenti fuqhom gie imwaqqa u l-art giet inkorporata fl-area tal-Freeport;

4. Illi r-rikorrenti ottjenew l-art in kwistjoni bhala l-eredi tal-genituri taghhom u cioe bhal l-eredi ta' missierhom Paul Cachia li miet fil-15 ta' Awissu 2010 u ommom Tereza nee Aquilina li mietet fit-12 ta' Settembru 2003;

5. Illi bhala eredi tal-genituri taghhom ir-rikorrenti flimkien u f'ishma indaqs huma s-sidien tal-artijiet indikati fl-ewwel paragrafu ta' dan ir-rikors, u flimkien f'ishma indaqs huma s-sidien ta' terz tal-art u l-fond indikati fit-tieni paragrafu ta' dan ir-rikors;

6. Illi l-antekawza tar-rikorrenti u cioe il-genituri taghhom Paul u Tereza Cachia kienu istitwew proceduri quddiem dina l-Onorabbli Qorti sabiex fil-konfront tal-art in kwistjoni jilmentaw minn ksur tad-dritt ghad-dgawdija tal-proprjeta kif protett f'artikolu 6.1 u l-artikolu 1 tal-Ewwel Protokoll tal-Konvenzjoni Ewropea u tal-artikolu 37 u 39(2) tal-Kostituzzjoni, liema proceduri kienu jgibu in-numru 39/2006 fl-ismijiet Paul Cachia u Tereza Cachia vs. l-Avukat Generali u l-Kummissarju tal-Artijiet u b'digriet tad-19 ta' Ottubru 2006 gew kjamati fir-rikors il-Malta Freeport Corporation Ltd u Malta Freeport Terminals Ltd;

7. Illi l-ilment principali fl-imsemmija proceduri fil-konfront tal-art in kwistjoni kien dwar in-nuqqas ta' interess pubbliku ghat-tehid tal-art in kwistjoni;

8. Illi tali proceduri kienu gew decizi b'mod finali mill-Onorabbli Qorti Kostituzzjoni permezz ta' sentenza moghtija fit-30 ta' Mejju 2014;

9. Illi sussegwentement ir-rikorrenti pprezentaw proceduri quddiem il-Qorti Ewropea tad-Drittijiet tal-Bniedem u dan tramite l-applikazzjoni f'isem ir-rikorrenti kontra Malta, liema applikazzjoni ggib in-numru ta' referenza 72486/14;

10. Illi kemm il-proceduri quddiem l-Onorrabbli Prim'Awla tal-Qorti Civili decizi finalment mill-Onorabbli Qorti Kostituzzjonali, kif ukoll il-proceduri quddiem il-Qorti Ewropea tad-Drittijiet tal-Bniedem kienu jinvolvu kemm ilment dwar l-art mertu ta' dan ir-rikors u anke ilment dwar artijiet ohra fil-vicinanzi tal-istess art;

11. Illi l-proceduri quddiem il-Qorti Ewropea tad-Drittijiet tal-Bniedem gew decizi b'mod finali permezz ta' decizjoni moghtija fit-22 ta' Jannar 2019;

12. Illi din il-Qorti qieset l-ilment dwar l-art mertu ta' dan ir-rikors b'mod separat mill-ilment dwar l-artijiet l-ohra;

13. Illi fir-rigward tal-art mertu ta' dan ir-rikors dik il-Qorti kkonkludiet billi ddikjarat li l-esponenti ma kienux qajmu kwistjoni ta' nuqqas ta' proporzjonalita' emanenti ukoll minn nuqqas ta' hlas ta' kumpens rigwardanti dawn l-artijiet in kwistjoni pero li kienu llimitaw ruhhom f'illi ssottomettew illi l-interess pubbliku kien nieqes stante li l-Freeport kienet negozju privat b'interessi privati u mhux proġett pubbliku, u allura ma kienx hemm talba ghal kumpens.

Il-Qorti fil-fatt qalet hekk:

"*28. ... Thus, in the Court's view, the siutation is one which merited a specific complaint to that effect. While it is true that the applicants argued on appeal that the absence of any compensation would render the measure*

disproportionate, the Constutitional Court replied that the applicants could not raise new issues at that stage of the proceedings.
29. The court reiterates that in accordance withg Article 35.1 of the Convention, the Corut may only deal with an issue after all domestic remedies have been exhausted."

14. Illi ghat-tehid tal-art in kwistjoni sa llum la r-rikorrenti u lanqas l-antekawza taghhom qatt ma rcevew kumpens ghat-tehid ta' dawn l-artijiet mill-intimati;

15. Illi in oltre l-intimata Awtorita tal-Artijiet ma wettqet l-ebda azzjoni u ma istitwiet l-ebda proceduri sabiex jigi determinat u likwidat il-kumpens dovut lir-rikorrenti ghat-tehid tal-artijiet in kwistjoni, anzi l-Awtorita tal-Artijiet fil-passat rapprezentata mill-Kummissarju tal-Artijiet kienet irtirat proceduri li kienu pendenti quddiem il-Bord ta' l-Arbitragg dwar Artijiet u dan sehh f'April 2003, u sussegwentement ma harget l-ebda avviz jew notifika dwar kumpens u ma hadet l-ebda pass fil-ligi mehtieg sabiex jigi offrut il-kumpens dovut jew isir il-likwidazzjoni tal-kumpens dovut ;

16. Illi r-rikorrenti u l-antekawza taghhom ilhom madwar hamsin (50) sena mcahhda mill-art in kwistjoni u minn kwalunkwe kumpens lilhom dovut ghal tali tehid, u dan billi filwaqt li t-tehid in kwisjtoni sar fis-sena 1969 huma llum baqaw minghajr hlas ta' kumpens ragonevoli li jirrispetta l-valur fis-suq tal-art in kwistjoni;

17. Illi matul dawn is-snin huma mhux biss gew imcahhda minn dak il-kumpens li jirraprezenta l-valur fis-suq tal-artijiet in kwistjoni, izda ukoll gew imcahhda mill-interessi fuq dak il-valur;

18. Illi f'dawn ic-cirkostanzi r-rikorrenti u l-ante kawza taghhom gew imgeghla jgorru piz sproporzjonat u li ghalhekk sa llum ghada ssehh fil-konfront tar-rikorrenti vjolazzjoni tad-dritt ghad-dgawdija tal-proprjeta taghhom liema vjolazzjoni u dan billi r-rikorrenti ghadhom ma gew

ikkumpensati bl-ebda mod matul il-madwar hamsin (50) sena li t-tehid tal-art ilu ghaddej;

19. Illi ghalhekk r-rikorrenti ghadhom qedghin ibaghtu l-vjolazzjoni tad-dritt taghhom ghad-dgawdija tal-proprjeta u kellhom iresqu dawn il-proceduri sabiex jottjenu l-aktar rimedju effettiv li jindirizza c-cirkostanzi f'liema sehhet u ghadha qeghda ssehh il-vjolazzjoni tad-dritt taghhom kif protett fl-artikolu 1 tal-Ewwel Protokoll tal-Konvenzjoni Ewropea u l-artikolu 37 tal-Kostituzzjoni;

Ghaldaqstant ir-rikorrenti bir-rispett jitolbu lil dina l-Onorabbli Qorti joghgobha tiddeciedi l-mertu ta' dan ir-rikors billi:

A. Tiddikjara li ghal dak li jirrigwarda l-artijiet indikati fl-ewwel premessa ta' dan ir-rikors, u cioe l-artijiet li jikkonsistu fis-segwenti:

Sitt bicciet art f'Kalafrana u Benghajsa, limiti ta' Birzebbuga tal-kejl ta' [a] bicca art tal-kejl ta' zewg tmien u siegh (2T.1s.OK), li tmiss mit-Tramuntana, mill-Punent u minn nofs-in-nhar ma' proprjeta' tas-Sur Anthony Grixti, [b] bicca art tal-kejl ta' erba' tmien zewg sieghan hames kejliet u seba' decimi ta' kejla (4T.2S.5.7K) li tmiss mill-Lbic ma' triq, mill-Majjistral ma' proprjeta' ta' Anthony Grixti w mill-Grigal u mill-Lvant ma' propjeta' tas-Servizzi, [c] bicca art tal-kejl ta' tlett tmien kejla u hames decimi ta' kejla (3T.0S.1.5K) li tmiss mill-Lbic ma' sqaq, mill-Punent ma' proprjeta' ta' John Azzopardi, u mill-Grigal parti ma' proprjeta' ta Joseph Vassallo u parti ma' proprjeta ta' Anthony Grixti, [d] bicca art tal-kejl ta' tlett tmien hames sieghan hames kejliet u erba' decimi ta' kejla (3T.5S.5.4K) li tinkludi nofs il-wisa' ta' sqaq, li tmiss mill-Grigal ma' triq, mil-Lvant ma' sqaq u minn Nofs-in-Nhar ma' proprjeta' ta' Vincenza Pullicino u ohrajn, [e] bicca art tal-kejl ta' hdax tmien u disa' kejliet (11T.0S.9K.), li tmiss mit-Tramuntana ma' proprjeta' ta' Vincenza Pullicino w ohrajn, mill-Lvant parti ma' proprjeta' ta' John Schembri w parti ma' prorjeta' tas-Servizzi w minn Nofs-in-Nhar parti ma' proprjeta' ta' John Azzopardi w parti ma' proprjeta' tas-Servizzi, u [f] bicca art tal-

kejl ta' erbatax tmien (14T.), li tmiss mill-Majjistral ma' triq, mil-Lbic parti ma' proprjeta' ta' Vincenza Pullicino w ohrajn, parti ma' proprjeta' ta' Anthony Muscat u ohrajn, u parti ma' proprjeta' ta' Michael Galea, u minn Nofs-in-nhar ma' proprjeta' ta' John Azzopardi

il-fatt illi permezz ta' Dikjarazzjoni tal-Gvernatur Generali hawn fuq imsemmija gew esproprijati dawn l-artijiet u r-rikorrenti ma gew bl-ebda mod kumpensati minkejja t-trapass ta madwar hamsin sena, dan jilledi d-drittijiet fundamentali tal-esponenti kif protetti permezz tal-Artikolu 37 u tal-Artikolu 32(2) tal-Kostituzzjoni ta' Malta, kif ukoll tad-drittijiet protetti mill-Artikolu 6(1) tal-Konvenzjoni Ewropea tad-Drittijiet Fundamentali tal-Bniedem u l-Artikolu 1 tal-Protokoll 1 ghall-istess Konvenzjoni;

B. Tiddikjara li ghal dak li jirrigwarda l-art u binja indikati fit-tieni premessa ta' dan ir-rikors, u cioe dik li tikkonsisti fis-segwenti:

bicca art ohra konsistenti minn sebat itmiem, erba' sighan u zewg kejliet (7T.4S.2K.) u villa maghrufa bhala "Villa Cachia" indikata fir-records ta' l-intimat Kummissarju ta' l-Artijiet bhala Plot 16 li minnhom l-esponenti ghandhom terz indiviz,

il-fatt illi ghall-esproprjazzjoni tal-imsemmija art u binja u minkejja d-demolizazzjoni tal-imsemmija binja u t-trapass ta' madwar hamsin sena r-rikorrenti ma gew bl-ebda mod ikkumpensati jilledi d-drittijiet fundamentali tal-esponenti kif protetti permezz tal-Artikolu 37 u tal-Artikol 32(2) tal-Kostituzzjoni ta' Malta, kif ukoll tad-drittijiet protetti mill-Artikolu 6(1) tal-Konvenzjoni Ewropea tad-Drittijiet Fundamentali tal-Bniedem u l-Artikolu 1 tal-Protokoll 1 ghall-istess Konvenzjoni;

C. Tillikwida bhala kumpens li ghandu jigi mhallas mill-intimati lir-rikorrenti dak l-ammont li jirraprezenta l-valur fis-suq ta' llum tal-artijiet u binjiet kollha fuq imsemmija, in oltre ammont bhala kumpens ghaz-zamma tal-art u binjiet in kwistjoni mill-intimati ghal madwar hamsin (50)

sena u cioe mid-data tat-tehid taghhom kif ukoll ammont bhala kumpens li jidhrilha xieraq ghat-telf fiz-zieda tal-valur fuq l-artijiet u binjiet in kwisjtoni hekk imsejjah mill-Qorti Ewropea bhala 'loss of value increase';

D. Taghti dawk ir-rimedji ulterjuri kollha li dina l-Onorabbli Qorti jidhrilha xierqa u opportuni;

Bl-ispejjez.

Rat ir-**risposta tal-Avukat Generali illum maghruf bhala l-Avukat tal-Istat**[1]ipprezentata fl-20 t'Awwissu, 2019 fejn jinghad kif gej:

1. Illi in linea preliminari, l-esponenti jsostni illi in vista tal-fatt illi din il-kawża u l-kawża fl-ismijiet premessi bin-numru 113/2019 TA huma konnessi ma' xulxin u dan peress illi huma mnissla mill-istess kawża u cioe' mill-kawża deċiża fit-22 ta' Jannar 2019 mill-Qorti Ewropea dwar id-Drittijiet tal-Bniedem fl-ismijiet **Case of Cachia and others v. Malta**[2] u peress illi huma mnissla wkoll mill-istess għemil tal-Awtorita' intimata qabel il-Kummissarju tal-Artijiet, fl-umli fehma tal-esponent din l-Onorabbli Qorti għandha tordna illi dawn iż-żewġ kawżi jiġu mismugħa flimkien ai termini tal-artikolu 793(1) tal-Kap. 12 tal-Liġijiet ta' Malta;

2. Illi in linea preliminari a tenur tal-artikolu 181B tal-Kap. 12 tal-Liġijiet ta' Malta, l-Avukat Ġenerali mhuwiex il-leġittimu kontradittur tal-azzjoni odjerna stante li m'għandux il-mansjoni li jesproprija l-artijiet, u għalhekk għandu jiġi liberat mill-osservanza tal-ġudizzju;

3. Illi t-talbiet tar-rikorrenti m'għandhomx jintlaqgħu minn din l-Onorabbli Qorti b'setgħat kostituzzjonali u dan peress illi s-sitwazzjoni tar-rikorrenti illum ġiet rimedjata bid-dħul fis-seħħ tal-artikolu 65 tal-Att dwar Artijiet tal-Gvern (Kap. 573 tal-Liġijiet ta' Malta) f'April 2017. Bis-

[1] Bis-sahha tad-dispozizzjonijiet tal-Att tal-2019 dwar l-Avukat tal-Istat (Kap 603) (ara A.L. 329/19)
[2] Application Number 7248614

saħħa ta' dan l-artikolu, il-Parlament Malti ħoloq aċċess legali u ġudizzjarju xieraq u effettiv sabiex ir-rikorrenti jkunu jistgħu jagħmlu użu minnu jekk jidhrilhom li huma ġew ippreġudikati minħabba esproprju li ma ġiex mitmum;

4. Illi t-talbiet tar-rikorrenti ma messhomx jintlaqgħu u dan peress illi kull deċiżjoni għall-ħlas ta' kumpens għall-art li ġiet esproprijata kif ukoll kumpens għar-rigward ta' danni materjali kif ukoll danni morali, tista' tingħata mill-Bord tal-Arbitraġġ dwar l-Artijiet skont l-artikolu 65 tal-Kap. 573 tal-Liġijiet ta' Malta, b'jedd ta' appell quddiem il-Qorti tal-Appell skont l-artikolu 74 tal-Kap. 573 tal-Liġijiet ta' Malta. Jingħad ukoll hawnhekk illi ai termini tal-artikolu 66 tal-istessKap. 573, is-sid għandu jedd ukoll li jirċievi mgħax bir-rata sempliċi ta' tmienja fil-mija fuq il-kumpens li jkun ġie stabbilit mill-Bord tal-Arbitraġġ kif dan ġie aġġornat mas-snin skont l-indiċi ta' inflazzjoni ppubblikat fl-Iskeda tal-Ordinanza li Tneħħi l-Kontroll tad-Djaru dan l-imgħax għandu jibda jgħaddi mid-data ta' meta tkun inħarġet id-dikjarazzjoni.

5. Illi fir-rigward ta' dawk l-artijiet indikati fir-rikors promotur li ma ttieħdux għall-"Freeport Zones" skond id-dispożizzjonijiet tal-Kap. 334 tal-Liġijiet ta' Malta, li jidher illi huma l-artijiet immarkata bħala (e) u (f) fir-rikors promotur, l-esponent jeċepixxi illi l-Qorti Kostituzzjonali diġa' pronunzjat ruħha dwarhom fis-sentenza fl-ismijiet **Pawlu Cachia vs Avukat Ġenerali et**[3] deċiża fit- 28 ta' Diċembr 2001 fejn qalet illi d-dikjarazzjonijiet tal-Gvernatur Ġenerali in kwantu dawk l-artijiet hija bla effett fil-liġi. Għaldaqstant peress illi in vista ta' dik is-sentenza id-dikjarazzjonijiet tal-Gvernatur ġenerali m'għadhomx jgħoddu u allura effettivament l-artijiet kellhom jerġgħu jiġu ritornati, ċertament illi fi kwalunkwe każ u mingħajr preġudizzju għall-eċċezzjonijiet kollha 'l oħra din l-Onorabbli Qorti m'għandiex tilqa' t-talba tar-rikorrenti għall-kumpens konsistenti f'ammont li jirrapreżenta l-valur ta' dawk il-proprjetajiet;

[3] Rikors Numru 586/1997 VDG.

6. Illi in linea preliminari r-rikorrenti jridu jġibu prova wkoll illi l-artijiet mertu tal-każ odjern ilkoll jiffurmaw parti mill-Freeport Zone u li ttieħdu għall-'Freeport Zones' skond id-dispożizzjonijiet tal-Kap. 334 tal-Liġijiet ta' Malta;

7. Illi in linea preliminari ir-rikorrenti jridu jġibu prova li huma tassew il-werrieta tal-ġenituri tagħhom Paul Cachia u Tereza nee' Aquilina u kif ukoll li qabel ma nbdew dawn il-proċeduri huma għamlu d-dikjarazzjoni causa mortis u li liema dikjarazzjoni tkopri l-artijiet u proprjetajiet mertu tal-każ odjern;

8. Illi in kwantu t-talba l-kumpens għaż-żamma tal-art għall-żmien twil, l-epsonent jeċepixxi illi din it-talba diġa' saret mir-rikorrenti fil-kawża **Pawlu Cachia vs Avukat Generali et**[4] deċiża fit-28 ta' Diċebru 2001 u l-kawża **Paul Cachia et vs Avukat Ġenerali et**[5] deċża fit-30 ta' Mejju 2014 u l-Qorti diġa' iddeċidiet dwar tali talba fis-sentenzi tagħha. Għaldaqstant sad-data tas-sentenzi msemmija, din l-Onorabbli Qorti m'għandhiex terġa' tippronunzja ruħha dwar tali talba;

9. Illi l-azzjoni tar-rikorrenti ma tiswiex in kwantu mibnija fuq l-artikolu 32(2) tal-Kostituzzjoni ta' Malta u dan peress illi dan l-artikolu ma jeżistix;

10. Illi mingħajr preġudizzju għas-suespost, jrid jiġi determinat il-mument li fih għandhom japplikaw l-artikolu 6 u l-ewwel artikolu tal-ewwel Protokoll tal-Konvenzjoni Ewropea għall-Protezzjoni tad-Drittijiet tal-Bniedem u Libertajiet Fundamentali u dan peress illi l-ordni ta' esproprijazzjoni ħarġet fl-1969 u cioe' ferm qabel ma daħlu fis-seħħ dawn l-artikoli;

---

[4] Rikors Numru 586/1997 VDG.
[5] Rikors Numru 39/2006.

11. Illi mingħajr preġudizzju għas-suespost fil-mertu l-esponent jeċepixxu illi ma hemm ebda ksur tad-drittijiet fundamentali tar-rikorrenti;

12. Illi r-rikorrenti iridu jġibu prova tal-fatti minnhom esposti u jispjegaw kif seħħet l-allegata vjolazzjoni tal-Konvenzjoni u tal-Kostituzzjoni;

13. Illi mingħajr preġudizzju fi kwalunkwe każ ma hemm ebda ksur tal-artikolu 6 tal-Konvenzjoni Ewropea għall-Protezzjoni tad-Drittijiet tal-Bniedem u Libertajiet Fundamentali;

14. Illi fir-rigward tal-allegat ksur tal-ewwel artikolu tal-Ewwel Protokoll tal-Konvenzjoni Ewropea u/jew tal-artikolu 37 tal-Kostituzzjoni, l-esponent jirrileva illi l-fatt li ttieħdet art mill-pussess tal-rikorrenti, din saret unikament għal skop pubbliku u fl-interess pubbliku, liema skop u interess pubbliku għadhom jissusistu sal-ġurnata tal-llum u dan kif konfermat mill-Qorti Kostituzzjonali fis-sentenza **Paul Cachia et vs L-Avukat Ġenerali et**[6] deċiża fit-30 ta' Mejju 2014 u anke mill-Qorti Ewropea dwar id-Drittijiet tal-Bniedem fis-sentenza **Case of Cachia and others v. Malta**[7] deċiża fit-22 ta' Jannar 2019;

15. Illi kemm-il darba jirriżulta xi ksur ta' drittijiet fundamentali tar-rikorrenti, allura sempliċi dikjarazzjoni ta' ksur hi minnha nfisha ta' sodisfazzjoni suffiċjenti għall-istess ksur ta' drittijiet;

16. Illi mingħajr preġudizzju għas-suespost, fir-rigward tat-talba tar-rikorrenti għal kumpens f'dak l-ammont li jirrappreżenta l-valur fis-suq ta' llum tal-artijiet u binjiet kolha msemmija fir-rikors promotur, l-esponent jeċepixxi illi dan ma jisatx jingħata u dan in vista ta' dak li jistipula s-sub-artikolu 65(5) tal-Kap. 573 tal-Liġijiet ta' Malta u semmai il-kumpens irid jiġi kalkulat kif indikat fl-istess sub-artikolu 65(5);

[6] Appell Ċivili Nru 39/2006/1.
[7] Applikazzjoni Numru 72486/14.

17. Salv eċċezzjonijiet ulterjuri.

Ghaldaqstant fid-dawl tas-suespost ma hemm l-ebda lezjoni tad-drittijiet fundamentali tar-rikorrenti u din l-Onorabbli Qorti għandha tiċħad l-allegazzjonijiet u t-talbiet kollha bħala infondati fil-fatt u fid-dritt u dan bl-ispejjeż kontra l-istess rikorrenti.

Rat ir-**risposta tal-Awtorità tal-Artijiet** ipprezentata fil-21 t'Awwissu, 2019 u jinghad kif gej:

1. Preliminarjament, il-kawza hija improponibbli peress illi r-rikorrenti ghandhom rimedju ordinarju x'jezercitaw ai termini tal-Kap 573 tal-Ligijiet ta' Malta;

2. Illi minghajr pregudizzju ghas-suespost, ukoll ir-rikorrenti jridu juri li huma sidien tal-art u li d-denunzji relattivi saru qabel ma jipproponu t-talbiet attrici– prova li sal-lum ghadha ma saritx;

3. Illi minghajr pregudizzju ghas-suespost, it-talbiet attrici ma jistghux jigu mistharrga minn dina l-Onorabbli Qorti u dan peress li skont l-artikolu 6 tal-Att dwar il-Konvenzjoni Ewropea, kwistjonijiet relatati mal-ezekuzzjoni ta' decizjonijiet moghtija mill-Qorti Ewropea Ghad-Drittijiet tal-Bniedem ghandhom jitressqu quddiem il-Qorti Kostituzzjonali;

4. Illi minghajr pregudizzju ghas-suespost, din l-azzjoni ma tistax tirnexxi peress li l-ghemil kollu maghmul ai termini tal-Ordinanza dwar l-Akkwist ta' Artijiet ghal Skopijiet Pubblici (Kapitlu 88 tal-Ligijiet ta' Malta) huwa mhares bl-applikazzjoni tal-Artikolu 47(9) tal-Kostituzzjoni ta' Malta. Isegwi illi dak kollu maghmul fis-sens ta' din l-Ordinanza ma tistax twassal ghal-lanjanza Kostituzzjonali kif imressqa mir-rikorrenti;

5. Illi minghajr pregudizzju ghas-suespost, ir-rikorrenti qatt qabel illum ma talbu kumpens ghall-ksur u *ex admissis* u dan gie rifless minnhom fil-kawzi citati minnhom, illum in gudikat;

6. Illi minghajr pregudizzju ghas-suespost, ir-rikorrenti ma jistghux jitolbu li l-kumpens dovut lilhom ghall-art esproprijata ghandu jinhadem fuq il-prezz kurrenti. Dan peress illi l-Qorti Ewropea u l-Qorti Kostituzzjonali esprimew kif dewmien tal-hlas tal-kumpens dovut ghandu jigi rimedjat billi wiehed imur fuq ic-cifra originali tal-art ta' meta din ittiehdet u jistharreg imbaghad kemm dik ic-cifra ta' flus giet tiswa llum meta wiehed ihares lejn l-indici ta' inflazzjoni;

7. Illi minghajr pregudizzju ghas-suespost, it-talbiet attrici huma infondati fil-fatt u fid-dritt;

8. Salv eccezzjonijiet ulterjuri;

9. Bl-ispejjez.

Rat l-atti tal-kawza;

Rat id-dokumenti annessi mar-risposta tal-Avukat Generali;

Rat illi fis-seduta mizmuma fis-26 ta' Settembru 2019 il-Qorti dderrigiet lill-partijiet sabiex jigu l-ewwel trattati u decizi t-tielet u r-raba' eccezzjoni tal-Avukat Generali u l-ewwel eccezzjoni tal-Awtorità tal-Artijiet;

Rat in-nota ta' sottomissjonijiet tal-Avukat Generali pprezentata fis-6 ta' Novembru 2019, in-nota ta' sottomissjonijiet tal-Awtorità tal-Artijiet ipprezentata fis-7 ta' Novembru 2019 kif ukoll in-nota ta' sottomissjonijiet tar-rikorrenti pprezentata fil-31 ta' Jannar 2020 rigwardanti l-eccezzjonijiet su-indikati;

Semghet it-trattazzjoni tal-avukati tal-partijiet fl-udjenza tat-12 ta' Frar 2020;

Rat illi l-kawza thalliet ghal-lum ghas-sentenza dwar it-tielet u r-raba' eccezzjoni tal-Avukat Generali u dwar l-ewwel eccezzjoni tal-Awtorità tal-Artijiet.

Ikkunsidrat;

Retroxena.

Il-mertu ta' din l-azzjoni jirrigwarda numru ta' artijiet, seba' bicciet b'kollox, f'Kalafrana u Benghajsa limiti ta' Birzebbuga li gew esproprjati mill-Gvern ghal skopijiet pubblici. Mill-atti tal-kawza jirrizulta li bis-sahha ta' ittra ufficjali tal-15 ta' Frar 1969, Paul Cachia, missier ir-rikorrenti gie notifikat b'kopja ta' dikjarazzjoni tal-Gvernatur Generali fejn gie informat li s-segwenti artijiet kienu mehtiega, kif diga inghad ghal skop pubbliku:

a) bicca art tal-kejl ta' zewgt itmien u siegh (2T.1s.);
b) bicca art tal-kejl ta' erba' tmien zewg sieghan hames kejliet u seba' decimi ta' kejla (4T.2S.5.7K);
c) bicca art tal-kejl ta' tlett tmien kejla u hames decimi ta' kejla (3T.0S.1.5K);
d) bicca art tal-kejl ta' tlett tmien hames sieghan hames kejliet u erba' decimi ta' kejla (3T.5S.5.4K);
e) bicca art tal-kejl ta' hdax tmien u disa' kejliet (11T.0S.9K.);
f) bicca art tal-kejl ta' erbatax tmien (14T.).

Mis-sentenza fl-ismijiet **Pawlu Cachia vs. Avukat Generali et** (Rik Kost 587/97) deciza mill-Qorti Kostituzzjonali fit-28 ta' Dicembru 2001 jirrizulta li l-ante-kawza tar-rikorrenti kien gie "notifikat b'avviz ghall-ftehim fejn gie infurmat li l-kumpens li l-awtorita' kompetenti hija lesta biex thallas ghax-xiri assolut bhala franka w libera ta' l-artijiet fuq imsemmija huwa ta' mija u hamsa w disghajn lira maltin (LM195) ghall-bicca art markata [a]; tlett mija w sittin lira maltin (LM360) ghall-bicca markata [b]; tlett mija u hames liri maltin (LM305) ghall-bicca markata [c]; erba' mija w tnejn u tletin lira maltin (LM432) ghall-bicca markata [d]; elf u erbghajn lira maltin (LM1,040) ghall-

bicca art markata [e]; u elfejn, mija w sittin lira maltin (LM2,160) ghall-bicca markata [f]; u dan skond rapport tal-Arkitett u Inginier Civili Edgar Xuereb tal-11 ta Frar, 1969" Min-naha tieghu Pawlu Cachia b'ittra ufficjali tas-6 ta' Marzu 1969 iddikjara li ma accettax il-kumpens offert.

Bicca art ohra li giet esproprjata ghal skop pubbliku u hija mertu ta' din il-kawza hija art konsistenti minn sebat itmiem, erba' sighan u zewg kejliet (7T. 4S. 2K) u villa maghrufa bhala 'Villa Cachia' indikata fir-records tal-intimata Awtorità tal-Artijiet bhala Plot 16. Mis-sentenza **Paul Cachia et vs. L-Avukat Generali et** (Rik Kost 39/2006) deciza mill-Qorti Civili, Prim'Awla (sede Kostituzzjonali) fit-2 t'Ottubru 2013 nafu li din l-art giet esproprjata mill-Gvern u dan skont l-Avviz Legali 160 tat-13 ta' Frar 1969. Mid-dokumenti annessi mill-intimata Awtorità tal-Artijiet man-nota ta' sottomissjonijiet taghha jirrizulta li b'avviz ta' ftehim datat 20 ta' Frar 1969, Paul Cachia gie infurmat li l-kumpens li ser jithallas ghal din l-art kien ta' erbat elef u erba' mija lira Maltin (Lm4,400) u dan skond rapport tal-Arkitett u Inginier Civili Edgar Xuereb tal-11 ta Frar 1969. Permezz ta' ittra ufficjali tat-12 ta' Marzu 1969, Paul Cachia iddikjara li mhux qieghed jaccetta l-kumpens offert.

Permezz ta' din l-azzjoni r-rikorrenti qeghdin jillamentaw li kemm huma u wisq anqas "l-antekawza taghhom qatt ma rcievew kumpens ghat-tehid ta' dawn l-artijiet mill-intimati"[8]. Ir-rikorrenti jippremettu wkoll li l-intimata Awtorità ma hadet l-ebda passi sabiex jigi determinat u likwidat il-kumpens dovut b'konsegwenza ghalhekk li kemm huma u kemm l-antekawza taghhom ilhom madwar hamsin sena mcahhda mill-art surreferita u minn kwalunkwe kumpens dovut lilhom ghat-tehid tal-proprjeta' taghhom inkluz interessi fuq il-valur. Ir-rikorrenti jishqu li d-drittijiet taghhom sanciti bl-Artikoli 32 u 37 tal-Kostituzzjoni u l-Artikolu 6 (1) tal-Konvenzjoni gew lezi meta ghadhom ma inghataw l-ebda kumpens u talbu lil din il-Qorti wkoll sabiex tillikwida "kumpens li ghandu jigi mhallas mill-intimati lir-rikorrenti dak l-ammont li jirraprezenta l-valur fis-suq ta' llum tal-artijiet u binjiet kollha fuq

[8] Premessa 14 tar-rikors promotur.

imsemmija, in oltre ammont bhala kumpens ghaz-zamma tal-art u binjiet in kwistjoni mill-intimati ghal madwar hamsin (50) sena u cioe mid-data tat-tehid taghhom kif ukoll ammont bhala kumpens li jidhrilha xieraq ghat-telf fiz-zieda tal-valur fuq l-artijiet u binjiet”.

L-intimati min-naha taghhom jirribattu billi, fost ohrajn, resqu l-eccezzjoni preliminari li bis-sahha tal-**Artikolu 65 tal-Kapitolu 573, Att dwar Artijiet tal-Gvern,** ir-rikorrenti ghandhom rimedju ordinarju ghad-dispozizzjoni taghhom liema rimedju huwa xieraq u effettiv u ghalhekk jeccepixxu illi din il-Qorti ghandha tiddeklina milli tisma' din il-kawza.

L-intimati qeghdin b'applikazzjoni tal-artikolu 46 (2) tal-Kostituzzjoni u tal-artikolu 4 (2) tal-Kap. 319 tal-Ligijiet ta' Malta jistiednu lill-Qorti sabiex tiddeklina milli tkompli tisma' din il-kawza ghaliex jirritjenu illi r-rikorrenti ghandhom ghad-disposizzjoni taghhom rimedju ordinarju effettiv provdut bl-Artikolu 65 tal-Kap. 573.

Ikkunsidrat;

Dwar il-principji regolanti l-fakolta' tal-Qorti li tiddeklina milli tisma' kawza kostituzzjonali u allura jekk rikorrent ghandux (jew kellux) ghad-dispozizzjoni tieghu rimedju ordinarju gew trattati estensivament fis-sentenza **Olena Tretjak vs. Direttur tac-Cittadinanza u Expatriates Affairs** (Rik Kost 22/2005) deciza mill-Qorti Kostituzzjonali fis-16 ta’ Jannar 2006 fejn tigbor b’mod komprensiv l-insenjament tal-qorti kostituzzjonali fir-rigward:

> “Illi l-ezistenza ta’ rimedju iehor lill-parti li tressaq azzjoni ta’ allegat ksur ta’ jedd fondamentali taht il-Kostituzzjoni jew taht il-Konvenzjoni ghandha tirrizulta lill-Qorti bhala stat ta’ fatt attwali u obbjettiv, u d-diskrezzjoni li tista’ twettaq il-Qorti biex ma tezercitax is-setghat taghha “jekk tqis li jkun desiderabbli li hekk taghmel” minhabba l-ezistenza ta’ rimedju iehor hija decizjoni fuq tali stat ta’ fatt. Kemm hu hekk, huwa biss meta jew jekk jirrizulta lill-Qorti bhala fatt li (kien) jezisti rimedju iehor effettiv lir-rikorrent li l-Qorti tista’ tiddelibera jekk ghandhiex twarrab mili

tezercita s-setgha taghha li tisma' l-ilment imressaq quddiemha [Ara Kost. **31.5.1999** fil-kawza fl-ismijiet ***Zahra v. Awtorita` tal-Ippjanar*** (Kollez. Vol: LXXXIII.i.179).]. F'kaz li ma jirrizultax li kien hemm rimedju iehor xieraq, il-Qorti trid tiehu konjizzjoni tal-ilment, u f'kaz li kien hemm rimedju iehor, il-Qorti jibqaghlha s-setgha li tiddeciedi li ma eccediex l-ezercizzju tas-setgha taghha;

"Illi ma jrid bl-ebda mod jintesa li d-diskrezzjoni li l-Qorti ghandha f'dan ir-rigward triq titwettaq b'mod korrett u mmirata lejn l-iskop li l-legislatur ried li jilhaq biha: jigifieri, li filwaqt li ma jithallewx isiru kawzi kostituzzjonali bla bzonn, min-naha l-ohra ma jigrix li, minhabba thaddim "liberali" tad-diskrezzjoni, persuna tinzamm milli tmexxi 'l quddiem azzjoni bhal din meta jkun jidher li l-kaz huwa wiehed serju li jimplika t-telf jew tnaqqir ta' jedd fondamentali ghal dik il-persuna. Kif inghad dan l-ahhar f'dan ir-rigward, din id-diskrezzjoni ghandha dejjem tigi wzata fl-ahjar interess tal-amministrazzjoni tal-gustizzja biex, min-naha l-wahda, il-Qrati ta' indoli kostituzzjonali ma jsibux ma' wicchom kawzi li messhom jew setghu tressqu quddiem Qrati ohrajn kompetenti jew li dwarhom messhom jew setghu jitfitxxu rimedji ohrajn imcahhda, mir-rimedji li ghandha jedd tfittex taht il-Kostituzzjoni jew taht il-Kap 319 tal-Ligijiet ta' Malta [Kost. **27.2.2003** fil-kawza fl-ismijiet ***John Sammut v. Awtorita ta' l-Ippjanar et***][9];

"Illi meta jinghad li jkun hemm rimedju iehor xieraq, dejjem ikun qieghed jitfisser li tali rimedju jrid jitqies fid-dawl tal-ksur tal-jedd fondamentali li jkun qed jigi allegat li nkiser jew li jkun mhedded li sejjer jinkiser: ghandu jkun rimedju accessibbli, xieraq, effettiv u adegwat biex jindirizza l-ksur jew theddid ta' ksur lamentat [Ara Kost **5.4.1991** fil-kawza fl-ismijiet ***Vella v. Kummissarju tal-Pulizija et*** (Kollez. Vol: LXXV.i.106).]. M'hemmx ghalfejn li, biex jitqies bhala effettiv, ir-rimedju jintwera bhala

[9] Ara wkoll **Mediterranean Film Studios Limited vs. Il-Korporazzjoni ghall-Izvilupp ta` Malta et** (Rik Kost 36/2002) deciza mill-Qorti Kostituzzjonali fil-31 ta' Ottubru 2003; **Michael Borg vs. Onorevoli Prim'Ministru et** (Rik Kost 22/2016 LSO) deciza mill-Qorti Civili Prim'Awla (sede Kostituzzjonali) fil-15 ta' Novembru 2016; **L-Avukat Mark Refalo noe vs Id-Direttur tal-Artijiet et** (Rik Kost 36/2011) deciza mill-Qorti Civili Prim'Awla (Sede Kostituzzjonali) fit-28 ta' Jannar 2016.

wiehed li se jaghti lir-rikorrent success garantit, bizzejjed li jintwera li jkun wiehed li jista' jigi segwit b'mod prattiku, effettiv u effikaċi [P.A. Kost. **9.3.1996** fil-kawza fl-ismijiet ***Clifton Borg v. Kummissarju tal-Pulizija*** (mhix pubblikata).];

"Illi f'ghadd ta' sentenzi moghtijin f'dawn l-ahhar snin mill-Qorti Kostituzzjonali, gew stabbiliti principji li ghandhom jigu segwiti minn Qorti biex tqis jew huwiex minnu li r-rikorrent kellu ghad-disposizzjoni tieghu rimedju alternattiv effettiv. Fost dawn il-principji wiehed isib li (a) meta jidher car li jezistu mezzi ordinarji disponibbli ghar-rikorrent biex jikseb rimedju ghall-ilment tieghu, ir-rikorrent ghandu jirrikorri ghal tali mezzi qabel ma jirrikorri ghar-rimedju kostituzzjonali, u huwa biss wara li jkun fittex dawk il-mezzi jew wara li jidher li dawk il-mezzi ma jkunux effettivament disponibbli li ghandu jintuza r-rimedju kostituzzjonali; (b) li d-diskrezzjoni li tuza l-Qorti biex tqis jekk ghandhiex twettaq is-setghat taghha li tisma' kawza ta' natura kostituzzjonali ghandha torbot, sakemm ma tingiebx xi raguni serja u gravi ta' illegalita`, ingustizzja jew zball manifest fl-uzu taghha; (c) m'hemm l-ebda kriterju stabilit minn qabel dwar l-uzu tal-imsemmija diskrezzjoni, billi kull kaz jehtieg jigi mistharreg fuq ic-cirkostanzi tieghu; (d) in-nuqqas wahdu ta' tehid ta' mezzi ordinarji mir-rikorrent m'huwiex raguni bizzejjed biex Qorti ta' xejra kostituzzjonali taqtaghha li ma tuzax is-setghat taghha li tisma' l-ilment, jekk jintwera li l-imsemmija mezzi ma kinux tajbin biex jaghtu rimedju shih lir-rikorrent ghall-ilment tieghu; (e) in-nuqqas ta' tehid ta' rimedju ordinarju – ukoll jekk sata' kien ghal kollox effettiv biex jindirizza l-ilment tar-rikorrent – minhabba l-imgiba ta' haddiehor m'ghandux ikun raguni biex il-Qorti twarrab is-setghat taghha li tisma' l-ilment kostituzzjonali tar-rikorrent [P.A. (Kost.) VDG **9.2.2000** fil-kawza fl-ismijiet ***Victor Bonavia v. L-Awtorita` tal-Ippjanar et.***]; (f) l-ezercizzju minn Qorti (tal-ewwel grad) tad-diskrezzjoni taghha bla tistharreg il-materja necessarja li fuqha tali diskrezzjoni ghandha titwettaq, jaghti lil Qorti tat-tieni grad is-setgha li twarrab dik id-diskrezzjoni [Ara Kost. **7.3.1994** fil-kawza fl-ismijiet ***Vella v. Bannister et*** (kollez. Vol: LXXVIII.I.48) u Kost. **12.12.2002** fil-kawza fl-ismijiet ***Visual & Sound***

Communications Ltd. v. Il-Kummissarju tal-Pulizija et]; u (g) meta r-rimedju jaqa' fil-kompetenza ta' organu iehor jew meta s-smigh tal-ilment tar-rikorrent se jwassal biex l-indagni gudizzjarja u lprocess l-iehor tas-smigh tar-rimedju ordinarju jkunu duplikazzjoni ta' xulxin, il-Qorti kostituzzjonali ghandha ttendi lejn ir-rifjut li tuza s-setghat taghha kostituzzjonali, sakemm l-indagni gudizzjarja tal-kaz ma tkunx, min-natura taghha, ixxaqleb izjed lejn kwistjoni kostituzzjonali [P.A. Kost. **29.10.1993** fil-kawza fl-ismijiet ***Maria Gaffarena v. Kummissarju tal-Pulizija*** (mhix pubbikata)];

"Illi d-diskrezzzjoni li l-Qorti taghzel li tiehu jekk twettaqx jew le s-setghat taghha kostituzzjonali biex tisma' kawza ghandha tigi ezercitata bi prudenza, b'mod li fejn jidher li hemm jew sejjer ikun hemm ksur serju ta' drittijiet fondamentali, l-Qorti xxaqleb lejn it-twettiq ta' dawk is-setghat [Kost. **14.5.2004** fil-kawza fl-ismijiet ***David Axiaq v. Awtorita` Dwar it-Trasport Pubbliku***]. Irid dejjem jitqies li din id-diskrezzjoni ghandha dejjem tigi wzata fl-ahjar amministrazzjoni tal-gustizzja u tohloq bilanc biex, mill-banda l-wahda, twaqqaf lil min jipprova jabbuza mill-process kostituzzjonali, u mill-banda l-ohra zzomm milli jigi mahluq xkiel bla bzonn lil min genwinament ifittex rimedju kostituzzjonali [Kost. **31.10.2003** fil-kawza fl-ismijiet ***Mediterranean Film Studios Limited v. Korporazzjoni ghall-Izvilupp ta' Malta et***]."

Minn dan l-insenjament din il-Qorti jehtiegilha tqis jekk il-Kapitolu 573 jipprovdix rimedju accessibbli, xieraq, effettiv u adegwat biex jindirizza l-ilmenti imressaq mir-rikorrenti fil-kawza odjerna. L-artikolu li fuqu jsejsu l-eccezzjoni taghhom l-intimati huwa **Artikolu 65 tal-Kap. 573** li jipprovdi kif gej:

"(1) Kull min juri li huwa sid b'titolu validu ta' proprjetà fuq art li dwarha tkun inħarġet dikjarazzjoni u li dwarha jkun inħareġ ukoll avviż ta' ftehim skont l-Ordinanza dwar l-Akkwist ta' Artijiet Għal Skopijiet Pubbliċi, jista' jipproċedi quddiem il-Bord tal-Arbitraġġ sabiex jitħallas il-kumpens jekk dan ikun baqa' ma tħallasx mill-awtoritajiet kompetenti.

(2) Din l-azzjoni għandha ssir permezz ta' rikors ippreżentat fir-Reġistru tal-Bord tal-Arbitraġġ li għandu jiġi indirizzat kontra l-awtorità li jkollha jedd ta' għoxrin jum biex twieġeb minn mindu tiġi notifikata bir-rikors.

(3) L-awtorità fit-tweġiba tagħha għandha tindika jekk il-Gvern għadux interessat fix-xiri ta' dik l-art.

(4) Jekk meta kien inħareġ l-avviż tal-ftehim, is-sid kien għażel li ma jikkontestax il-prezz offrut fl-avviż permezz ta' att ġudizzjarju, il-kumpens li għandu jitħallas mill-awtorità għandu jkun dak indikat fl-avviż ta' ftehim, kif aġġornat mas-snin skont l-indiċi ta' inflazzjoni ppubblikat fl-Iskeda tal-Ordinanza li Tneħħi l-Kontroll tad-Djar.

(5) Jekk meta kien inħareġ l-avviż tal-ftehim, is-sid kien għażel li ma jaċċettax il-prezz offrut fl-avviż permezz ta' att ġudizzjarju, il-kumpens li għandu jitħallas mill-awtorità għandu jkun stabbilit mill-Bord tal-Arbitraġġ, liema kumpens għandu jinħadem skont il-valur tal-art fiż-żmien li nħarġet id-dikjarazzjoni, kif aġġornat mas-snin skont l-indiċi ta' inflazzjoni ppubblikat fl-Iskeda tal-Ordinanza li Tneħħi l-Kontroll tad-Djar.

(6) Il-kumpens iffissat mill-Bord tal-Arbitraġġ m'għandux ikun ogħla minn dak indikat mis-sid jew inqas minn dak indikat fl-avviż tal-ftehim.

(7) Barra mill-kumpens għall-akkwist tal-art kif stabbilit f'dan l-artikolu, is-sid jista' jitlob ukoll lill-Bord tal-Arbitraġġ sabiex jillikwida u jordna lill-awtorità tħallsu kemm danni materjali kif ukoll danni morali minħabba d-dewmien biex sar l-akkwist.

(8) Iż-żmien perentorju indikat fl-artikolu 63(6) biex titressaq l-azzjoni jgħodd mutatis mutandis għall-azzjoni taħt dan l-artikolu."

L-intimata Awtorità ssottomettiet ukoll li s-subartikolu (1), (5) u (7) sucitati huma konformi mal-Artikolu 58 fejn jipprovdi li

> "(1) Il-Bord tal-Arbitraġġ jista':
> [...]
> (d) jiffissa l-ammont ta' kumpens li għandu jitħallas taħt id-dispożizzjonijiet tal-Att u għal dan l-iskop jiddikjara jekk area hijiex art tajba għall-bini jew le, b'dana li l-ammont ta' kumpens li jiġi determinat mill-Bord m'għandux jeċċedi l-ogħla ammont ta' kumpens li jkun ġie propost minn xi waħda mill-partijiet;
> [...]
> (g) jillikwida u jagħti danni materjali u morali;
> [...]"

Dwar jekk Kapitolu 573 jipprovdix rimedju li huwa accessibbli, xieraq, effettiv u adegwat ghal kaz odjern, jigi osservat illi fin-nota ta' sottomissjonijiet taghhom ir-rikorrenti jghidu li "l-kaz odjern ma huwiex wiehed fejn art giet espproprijata u ghadu ma inghatax kumpens izda qatt ma ttiehdu proceduri sabiex jigi stabbilit dak il-kumpens"[10]. Fis-sentenza fl-ismijiet **Rosaria Schembri et vs. Avukat Generali et** deciza mill-Qorti Kostituzzjonali fis-6 ta' April 2006 kien intqal hekk:

> "L-intimati qed jippretendu li r-rikorrenti messhom hadu passi biex jigi impost terminu fuqhom biex jiehdu l-passi li tridhom jiehdu l-ligi. Il-qorti ma taqbilx ma' dak sottomess billi l-obbligu li jagixxu hu impost mil-ligi fuq l-awtorita` kompetenti u mhux fuq ir-rikorrenti u ghalhekk [l-awtorita` hija] responsabbli ghad-dewmien li kien hemm f'dan il-każ biex inbdew il-proceduri quddiem il-Bord tal-Arbitragg dwar l-Artijiet".

Il-Qorti tqis illi huwa minnu li llum il-gurnata bis-sahha tal-Artikolu 65 fuq citat ix-xenarju huwa differenti, fejn illum min bata l-esproprju ghandu l-mezzi legali sabiex jipprocedi kontra l-Awtorità tal-Artijiet billi jigi

[10] Pagna 115 tal-process.

pprezentat rikors fir-Registru tal-Bord tal-Arbitragg dwar l-Artijiet. Izda mill-atti jirrizulta li wiehed mill-ilmenti tar-rikorrenti huwa illi nonostante li l-art taghhom ilha esproprjata ghal madwar hamsin sena, sallum ghadhom ma inghatawx kumpens. Il-promulgazzjoni tal-Kapitolu 573 tal-Ligijiet ta' Malta fis-sena 2017, filwaqt li evidentement huwa pass 'il quddiem fir-rikonoxximent mill-iStat Malti tad-drittijiet ta' sidien li l-proprjeta' immobiljari taghhom tigi esproprjata ghall-skop pubbliku, mill-banda l-ohra l-ilmenti tar-rikorrenti ta' indoli kostituzzjonali mhux necessarjament gew newtralizzati bil-promulgazzjoni tal-Kap. 573. Jirrizulta mill-atti illi r-rikorrenti qeghdin jilmentaw *inter alia* illi l-kumpens li jistghu ikunu intitolati ghalih taht il-Kap. 573 jirreferi ghall-prezz tal-art fiz-zmien li giet esproprjata u cioe' hamsin sena ilu u ghalhekk isostnu illi qua sidien l-azzjoni bis-sahha tal-Artikolu 65 tal-Kap. 573 ma tissodisfax it-talbiet taghhom fil-kawza odjerna

Ir-rikorrenti jissottomettu wkoll li “l-kaz odjern huwa differenti ferm minn sempliċi kaz ta’ wiehed ifittex il-likwidazzjoni tal-kumpens ghall-art li tkun ittiehdietlu b’esproprju. Dan billi fil-kaz odjern, ir-rikorrenti u l-antenati taghhom ilhom snin twal ifittxu b’diversi mezzi legali u gudizzjarji kif huma jinghataw rimedju mhux sempliċiment fuq likwidazzjoni tal-valur ta’ art li ttiehditilhom b’esproprju izda sabiex jinghataw rimedju ghal ksur tad-drittijiet fundamentali taghhom li sehhew ukoll u b’konsegwenza ta’ dak it-tehid tal-art b’esproprju.”[11]

Ikkonsidrat;

Ghalkemm huwa minnu li r-rimedju kostituzzjonali u konvenzjonali huwa wiehed straordinarju u meqjus bhala "a measure of last resort"; ma jsegwix necessarjament illi ghaliex wara hafna snin li matulhom sidien ikunu ilhomm jilmentaw minn lezjoni tad-drititijiet fundamentali taghhom jigi promulgat Att li jindirizza l-lanjanzi ta' indoli kostituzzjonali tar-rikorrenti allura necessarjament li tali sidien jitilfu d-dritt li jadixxu l-Qorti jfittxu

[11] ibid.

dikjarazzjoni gudizzjarja ghal-lezjoni tad-drittijiet fundamentali taghhom tul l-ghexieren ta' snin antecedenti l-promulgazzjoni tal-Kap. 573. Dan naturalment irrispettivament minn jekk ghandhomx ragun jew le.

F'dan ir-rigward issir referenza ghas-sentenza moghtija minn din il-Qorti diversament presjeduta fis-27 ta' Gunju 2019 fl-ismijiet "**Carmela Zammit et. vs. L-Awtorita' tal-Artijiet et**." (Rik.Kost.23/17LSO) fejn gie ritenut illi:

> "Il-kawza ordinarja timxi fuq binarju ghal kollox distint mill-kawza mibnija fuq lezjoni ta' Dritt Fondamentali tal-Bniedem. Il-fatti li jaghtu lok ghaz-zewg tipi ta' kawzi jistghu ikunu l-istess, u normalment huma l-istess, izda l-causa petendi, r-raguni giuridika tal-kawza, hija differenti. Il-petitum jista' ikun l-istess in kwantu kemm quddiem din il-Qorti kif ukoll quddiem il-Bord, is-sid ifittex kumpens xieraq. Madanakollu il-kumpens ikkontemplat bhala rimedju ghall-lezjoni ta' dritt fondamentali mhuwiex necessarjament l-istess bhal dak moghti minn tribunal ta' kompetenza ordinarja. Inoltre, wiehed irid ifakkar li din il-Qorti ghandha d-dover li taghti kull rimedju li jidhrilha xieraq filwaqt li l-awtorita' tal-Bord certament mhix daqshekk illimitata."

Mir-ricerka maghmula ma rrizultax lill-Qorti li ghad hemm gurisprudenza tal-Bord tal-Arbitragg dwar l-Artijiet dwar it-thaddim tas-setghat moghtija lill-Bord li jordna l-hlas ta' danni morali.. Il-Qorti tqis li din hija raguni ohra ghaliex ma thossx li ghandha tiddeklina milli tisma' u tiddeciedi l-kawza odjerna.

Ghalhekk qed tezercita d-diskrezzjoni lilha moghtija u tiddeciedi li ser tkompli tisma' din il-kawza.

Decide

Ghal dawn il-motivi l-Qorti qieghda taqta' u tiddeciedi t-tielet u r-raba' eccezzjoni tal-intimat Avukat tal-Istat kif ukoll l-ewwel eccezzjoni tal-intimata Awtorità tal-Artijiet billi tichadhom.

Bl-ispejjez rizervati ghall-gudizzju finali.

Tordna l-prosegwiment tal-kawza.

Moqrija.

Onor. Robert G. Mangion
Imhallef

Lydia Ellul
Deputat Registratur